

lah b. Muhammed el-Kişverî gibi âlimlerden hadis öğrenimini sürdürdü. Tahsil amacıyla Girit, Kuzey Afrika ve Mısır'a da gittiği, Mısır'da Allâf diye anılan Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Eyyûb'dan hadis dinlediği nakledilmektedir (İbn Ferhûn, s. 34).

Endülü's'e döndükten sonra burada öğretimle meşgul olduğu anlaşılan İbnü'l-Cebbâb'ın talebeleri arasında başta oğlu Muhammed olmak üzere hadis hâfızı Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Bâcî, Muhammed b. Muhammed b. Ebû Düleym ve İbnü'l-Medînî diye tanınan Muhammed b. Hazm et-Tenühî gibi şahsiyetler bulunmaktadır. İbnü'l-Cebbâb 15 Cemâziyelâhîr 322'de (2 Haziran 934) Kurtuba'da vefat etti. İbn Hazm, İbnü'l-Cebbâb'ın gafletinin fazla olduğunu söylerken (İbn Hacer, I, 147) İbn Abdülber ve Kâdî İyâz onun hadis yanında Mâlikî fıkında da önde gelen bir âlim olduğunu belirtirler. Kaynaklarda İbnü'l-Cebbâb'ın *Müsne-dü Mâlik b. Enes*, *Kitâbü'l-İmân*, *Kitâbü's-Şalât*, *Kitâbü Kışaşi'l-enbiyâ*, *Kitâbü Fezâ'ili'l-vuğû*, *Kitâbü Hamdilâh ve havfih* adlı eserleri zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelûs* (nşr. Seyyid İzzeddin el-Attâr el-Hüseynî), Kahire 1373/1954, I, 30, 42; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 138; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 192-193; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 170-171; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 253; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 815-816; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 240-241; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 371; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, s. 34-35; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 147; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 341; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, II, 150; Muhammed Hâdî Müezzîn-i Câmî, "İbn Cebbâb", *DMBİ*, III, 203-204.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

İBNÜ'L-CELLÂ

(ابن الجلاء)

Ebû Abdillâh Ahmed
b. Yahyâ el-Cellâ
(ö. 306/918)

Fakr ve tevekkül konusundaki görüşleriyle tanınan sûfî.

Bağdat'ta doğdu. Bazı kaynaklarda adı Muhammed olarak da kaydedilmektedir. Ma'rûf-i Kerhî, Bişr el-Hâfî gibi sûfilerin sohbetlerinde bulunan sûfî Yahyâ el-Cellâ'nın oğludur. Kendisi, paslı gönülleri aydınlatığı için babasına "Cellâ" unvanının verildiğini söyler. Babasına bu unvanın Zünnûn el-Mısırî tarafından verildiği de kaydedilmektedir. İbnü'l-Cellâ çocuklu-

ğunda Ma'rûf-i Kerhî, Serî es-Sakatî, Zünnûn el-Mısırî gibi ünlü sûfilere hizmet etti. Daha sonra Bağdat'tan ayrılarak Filistin'e gidip bugün Yafa-Kudüs yolu üzerinde bulunan Remle kasabasında ikamet etmeye başladı. Ardından Hicaz'a giden İbnü'l-Cellâ, Serrâc'ın verdiği bilgiye göre on sekiz yıl Mekke'de kaldı (*el-Lüma*, s. 169). Ancak bu bilgiye diğer eserlerde rastlanmamaktadır. Kaynaklarda nakledilen bir sözünden, onun Kuzey Afrika'ya geçtiği ve Kayrevan'a kadar giderek bölgedeki sûfilerle görüştüğü anlaşılmaktadır. Bişr el-Hâfî ve Zünnûn el-Mısırî'ye hizmet etmekle birlikte İbnü'l-Cellâ'nın esas müşşidi Dimaşk'ta iken tanıştığı Ebû Türâb en-Nahşebî'dir. Kendisi 600 şeyh-le görüştüğünü, bunlar arasında en çok Zünnûn el-Mısırî'yi, babasını ve Ebû Türâb'ı beğendiğini söyler. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd ed-Dükkî, Muhammed b. Süleyman el-Lebbân, Muhammed b. Hasan el-Yaktîni gibi sûfiler yetiştiren İbnü'l-Cellâ 12 Receb 306'da (19 Aralık 918) Dimaşk'ta vefat etti. Öldüğünde doksan sekiz yaşında olduğu kaydedilmektedir.

İbnü'l-Cellâ'nın tasavvuf anlayışı fakr, tevekkül ve tecrid esasına dayanır. Kendisine fakrın ne olduğu sorulduğunda üzerindeki 4 akçeyi sadaka olarak verdikten sonra fakrı tarif etmiş ve üzerinde para varken bu konuda söz söylemeye utandığını belirtmişti. Sâlikin kendi varlığından tamamen geçmesi olarak anladığı fakrı "sebeplerden kendini soyutlamak" diye tarif eden İbnü'l-Cellâ, takvâ sahibi olmayan fakirlerin kendilerini haramlardan koruyamayacaklarına dikkat çekmiş, rızık kaygısı çekmenin insanı Hak'tan uzaklaştırıp halka muhtaç edeceğini söylemiştir. Ona göre övülmekle yerilmeyi bir tutan zâhid, farzları ilk vaktinde eda eden âbid, bütün fiilleri Allah'tan gören muvâhid yani sûfidir. Ârifler Hak'tan başkasının kaygısını taşımazlar (Sülemî, s. 177, 179; Kuşeyrî, s. 114). İbnü'l-Cellâ kul hakkına büyük önem vermiş ve Allah'ın hakkına riayet etmeyenlerin kulların haklarını da gözletmeyeceğini söylemiş, insanlara iyilik yapamayanlara hiç değilse kötülük yapmalarını tavsiye etmiştir (Sülemî, s. 177). İbnü'l-Cellâ tasavvufun şekil (resm) değil hakikat olduğunu söyleyen ilk sûfilere dendir. Ona göre tasavvufun Hakk'a yönelik tarafı hakikat, halka yönelik tarafı şekildir. Asıl tasavvuf Hak ile kul arasındaki bağıdır. Kuşeyrî, onun tasavvufu ruhuna nasıl sindirdiğini anlatmak için vücudundaki bir damarın "lillâh" kelimesinin yazılış şekli gibi bir görünüme girdiğini kaydeder.

Babasının da sûfî olması dolayısıyla bazı kaynaklarda kendisi hakkındaki rivayetler babasıyla ilgili olanlarla karıştırılmıştır. Meselâ Kuşeyrî, onun vefat ettiği zaman yıkanmak üzere tenesüre konulduğunda yüzünde bir tebessüm ifadesi hissedildiğini, hatta orada bulunan bir tabibin onun için, "Diri mi ölü mü olduğunu bilemiyorum" dediğini söylerken (*er-Risâle*, s. 114) aynı olayı İbnü'l-Cevzî (*Şıfatü's-şafve*, II, 411) ve İbnü'l-Mülâkkın (*Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 86) babası hakkında kaydetmişlerdir. Çağında gerçek anlamda üç sûfî bulunduğunu söyleyen İbn Nüceyd, İbnü'l-Cellâ'nın bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. Kaynaklarda onun bazı kerâmetleri de anlatılmaktadır. Bunlardan birine göre rüyasında Hz. Peygamber'in elinden bir ekmek aldığını görmüş, uyandığında avucunda bu ekmeğin bir parçasını bulmuştu. Tevekkül, muhabbet, fakr, havf, zühd gibi tasavvufî konulara dair sözleri ve bazı şiir parçaları kaynaklarda yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma* (nşr. R. Nicholson), Leiden 1913, s. 169, 209; Kelâbâzî, *Taaruf* (Uludağ), s. 144, 214; Sülemî, *Tabakât*, s. 176-179; a.mlf., *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risâleleri* (nşr. ve trc. Süleyman Ateş), Ankara 1981, s. 191-192, 202; Ebû Nuaym, *Hilye*, Beyrut 1967, X, 314-315; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 213-215; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1966, s. 114, 123, 143-144, 151, 154, 169; a.e. (Uludağ), s. 86, 100, 105, 107-108, 123, 130, 206, 207; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 43, 169; a.e. (Uludağ), s. 118, 236-237; Herevî, *Tabakât*, s. 547-575; Gazâlî, *İhyâ*, Beyrut 1990, IV, 269, 300; V, 261; İbnü'l-Cevzî, *Şıfatü's-şafve*, Kahire 1970, II, 443-444; a.mlf., *el-Muntazam*, V, 17, 18; VI, 148; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 168, 381, 495, 516-517, 539, 563, 757; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1403/1983, s. 494; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 251-252; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 239; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 129; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 81-88; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, III, 30, 170, 194; Câmî, *Nefeñât*, s. 110; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 14-15; Mînâ Hafîzî, "İbn Cellâ", *DMBİ*, III, 241-242.

MUSTAFA BAHADIROĞLU

İBNÜ'L-CELLÂB

(ابن الجلاب)

Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin
b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî
(ö. 378/988)

Mâlikî fakihi.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Hocası Ebû Bekir el-Ebherî'nin doğum tarihi (289/902) ve İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin on yedi yaşında iken 327 (939) yılında